

dalmat Európa-szerte egységes szellem hatja át: a történeti élet hatóerőinek élménnyé tételével, új, öntudatos, a jövővel szemben felelősségteljes nemzedék nevelése. *Ember István.*

A latin nyelv az amerikai középiskolákban.

Az ellentét kedvéért legelőször a latin nyelv iránt érdekldtem az amerikai középiskolákban. Homéroszi atmoszférát kerestem a felhókarcolók ultramodern világában. Csak részben találtam klasszikus levegőre, de meglepett, hogy mennyi megoldatlan kérdéssel, mennyi újszerű eljárással és nem várt eredménnyel találtam magamat szemben.

Az amerikai középiskolának egyik jelen problémája a latin nyelv tanításának módja körül forog. Ez a probléma egyelőre megoldatlanul áll és nem lehet tudni, hogyan fog eldőlni. Ha közelebbről vizsgáljuk a dolgot, azt látjuk, hogy ehhez a kérdéshez igen sok más irányú feladat is fűződik s a probléma tulajdonképpen hármas. Milyen eszközökkel lehet a latin nyelv iránti érdeklődést fenntartani? Milyen módszer felel meg leginkább a modern szellemnek? Végül: hogyan lehet rövid idő alatt klasszikus műveltséget nyújtani a latin nyelv tanulása által?

Csak néhány éve, hogy lecsillapult a latin nyelv körüli vita, amelynek eredményeképpen a latin megszűnt kötelező tárgy lenni az amerikai középiskolákban. A *National Education Association* 1927. évi határozata értelmében szabad választás esik a francia és a latin nyelv között s a választott tárgy tanulmányozása két évig kötelező. Hogy a vita így oldódott meg, az az amerikai „praktikus szellemből” természetszerűleg következik. Semmi sem jelentéktelenebb a „business világ” előtt, mint egy „holt nyelv”.

Ha az „élet” nem is, a tudomány és műveltség hamar megérezte a veszteséget és sietett rámutatni arra a veszedelemre, amely a klasszikus nyelv teljes elhanyagolásából származik. Mindenki előtt nyilvánvalóvá vált, hogy a fenti megoldás csupán létjogosultságot adott a latin nyelv számára, de szükséges presszió hiányában a létfeltételét elmulasztotta megadni.

Általánosan elismert tény, hogy a latin nyelv ismerete megbecsülhetetlen az élnyelvek tanulásakor, de még az anyanyelvnek, az angolnak szabatos és tökéletes tudása, a helyesírás és a szövegértés is lényeges fogyatékoságot szenved a klasszikus nyelv ismerete nélkül. Így hát újra időszerűvé vált a kérdés, és ha a latin nyelv kötelezővé tételéhez nem vezet is vissza, közvetve mindenesetre ez a megoldás iránya.

Új eszközökkel kell rámutatni a nyelv fontosságára, ezúttal azonban nem presszió útján, hanem ügyes pedagógiával, az érdeklődés felkeltésével és ami a diák szempontjából legfontosabb, a nyelv tanulásának könnyűvé és érdekessé tételével. A modern amerikai latin nyelvoktatás rejtett vagy világos célja eme feladat megoldása. Olyan módszerrel és eszközzel tanítani a nyelvet, amely eme kívánalmakat magával hozza és a klasszi-

kusok tanulmányozásához visszavezet. Ezt a módszert akarom röviden ismertetni, mely kétélű fegyverhez hasonlít leginkább, mely két irányban igyekszik harcolni, s nem lehet tudni, nem a saját maga meggyilkolásához fog-e vezetni.

Az amerikai középiskola (*high school*), ahova a diák hat- vagy nyolcévi elemi iskola (*grade school*) után kerül, négy évfolyamú s *college*- vagy *undergraduate university*-tanulmányokra képesít. E négy évfolyamból két évet szentelnek a latinnak azok, akiknek bizonyos ok folytán választásuk erre a nyelvre esett.

A minneapolis-i *Cretin High School* kapuja fölött hatalmas mozaik díszlik, amely az európai nemzetek etnográfiai térképét ábrázolja eme felírással: „A latin nem holt nyelv, mert az élő nemzetek nyelvében él!” A st. pauli *City High School* folyosóin pedig a vonzó színekkel megfestett képek egész sora római és görög életből vett jeleneteket, történelmi eseményeket és mitológiát ábrázol. A felírások reklámszerűek, de érdekesek. „Ez a bátor férfiú több mint kétezer évvel előttünk élt (Appius Claudius). Nem érdekel benneteket, hogyan beszélt?” Vagy: „A római költészet minden költészet forrása. Ismerkedjétek meg e remekművekkel, fiúk!”

Csaknem minden középiskolának van latin múzeuma vagy kiállítása a növéndékek eredeti rajzaival, festményeivel és egyéb ügyes kis alkotásaival. Egyik minneapolis-i iskola folyosóján érdekes viaszfigurák egész sorát találtam. Egy sárgatógás fekete-hajú nő a római *mater*, mellette vörösszegélyű ruhájában egy klasszikus arcú férfi a *pater*, majd a viasztáblát, ivóvesszőt tartó *discipulus*, a fegyverrel megrakott *miles*, a *magister* és *poeta* alakjai sorakoznak egymás mellett. A falon hatalmas vásznon a *Cave canem* vörös táblája, egy római oszlopcsarnok képe és a hét római domb szolgál háttérül. Ilyen és hasonló eszközökkel igyekeznek a latin nyelv számára tanulót „toborozni”.

A latin nyelv tanítására vonatkozólag jelenleg semmiféle hivatalos szabályzat nincsen. A probléma eldöntetlen lévén, a leghelyesebb módszer valószínűleg „usus” által fog törvénnyé válni. A tanítási módszer dolgában tehát a tanító a legnagyobb szabadságot élvezi. Régi és új módszerek állanak egymással szemben. A régi módszer a nyelvtanra alapított szabatos fordítást tekinti főcéljának, a nyelv logikai értékére és nevelő hatására hivatkozva. A *new method* jelszava a latin nyelvnek élő nyelvként való kezelése. Ezen az élő nyelvnek Berlitz-módszere értendő. A nyelvtan, a mondatszerkezet és a formák háttérbe szorulnak, sőt igen gyakran teljesen mellőzöttek. Cél: a latin nyelv olvasása s a latin szövegben kifejezett gondolat kihámozása, megértése. „Try to get the thought.” Nem szabad Caesar minden egyes gondolatához úgy közeledni, mint valami bonyolult matematikai feladathoz. A latin ne legyen grammatikai formulák mögé rejtett találós kérdés, hanem könnyen hozzáférhető, csupán találékonyságot, szóismeretet és kíváncsiságot igénylő

érdekes nyelv, amelyet először meg kell érteni s csak azután az értelemből a nyelvtanra következtetni.

A *College Entrance Examination Board* kitűzött célja értelmében a latin nyelv tanításában először csupán a szömegértés játszik szerepet. A mondat megértése lassan ezután következze, minden egyes szónak helyes értelmezése, a gondolatral való megismerkedés és az előző eseményekből való következtetés útján. Az értelem útján való kutatás pedig legyen szabályszerű, de nem szabályok követése, és legyen eredeti egyszersmind. A nyelvtani szabályokat és formulákat az első évben nem tanulják külön, csupán az értelemből következtetnek esetekre vagy igeidőkre.

Az anyag mennyiségének és minőségének megválasztása is ennek a célnak megfelelően történik. Az olvasmányok kiválasztásában szem előtt tartják a latin nyelvnek művelődési és történelmi értékét. Két év alatt ne csak a nyelvben szerezen jártasságot a tanuló, hanem kapjon valamit a római szellemből, a klasszikus légkörből is, pillantson bele abba a kincsesházba, melyet a latin nyelv tudása megnyithat, ismerkedjék meg az irodalom terjedelmével és értékével.

Két év nem elegendő alapos és részletes tanulmányok folytatására, de teljesen elég arra, hogy bevezessen egy új tárgykörbe, tájékoztasson terjedelméről, megismertesse tartalmának értékét, szépségét és érdekes voltát. Elég arra, hogy a tehetséges és érdeklődő tanulót tudományosabb, mélyebb munkára ösztönözze s kedvet ébresszen benne ahhoz, hogy a tanuló a latin nyelvetani college-beli vagy egyetemi tanulmányainak szaktárgyává tegye.

Ezért a latin tanulás nem fordítás, hanem olvasás. Egy-egy év olvasmányanyaga igen bőséges. Az első év anyaga csak lassan tér át az öt deklináció és a teljes igeragozás használatára: A sok konstruált szöveg ismétlésekkel, egyszerű formákkal, változatos, vonzó tartalommal az ifjúság szellemében van megírva. Heti öt órában egy év alatt körülbelül 95 olvasmányt végeznek el. Ezen olvasmányok közül az első negyven kizárólag az első és második deklinációjú főnevekkel és az igeragozásnak cselekvő formájával foglalkozik. A tanuló teljesen otthonosan bánik eme formákkal, midőn egy-egy új deklináció lassú bevezetése következik.

Az olvasmányok tárgya: klasszikus mitológia, római hagyományok és drámai események a római történelemből, a rómaiak otthoni élete, a rómaiak viszonya más népekhez, a római szellemre és bölcseségre jellemző példák, anekdoták, mesék, legendák és elbeszélések. Fontos, hogy ezen olvasmányok összessége igazi, érdekes, könnyű, szép római atmoszférát teremtsen, kevés fordítási munkával terhelve a tanulót. Eredeti latin írók olvasása csak a második évben kerül sorra.

Az első év eredménye őszintén szólva meglepett. A tanulók valóban olvassák és értik a latint és ami a legfőbb, érdeklődés-

sel dolgoznak. Ezen tanulók tudását azonban csakis a céljuknak megfelelő szempontból szabad bírálni, nehogy felületesnek ítéljük. A nyelvtani alakok iránt érdeklődve csak ritkán kap az ember szabatos feleletet. Ez azonban nem lényeges ebben a módszerben. A gondolatot és értelmet többé-kevésbé vissza tudják adni és ez teljes meglepéssel tölti el a tanárt és tanulókat.

A második évben a klasszikusok megismerése csak minimális eredeti szöveg alapján történik. Caesar, Cicero, Vergilius, Ovidius munkáiból átdolgozott, egyszerűsített részleteket olvasnak, súlyt vetve a jellemző sorok, mondatok és kifejezések eredeti reprodukálására. Egy-egy olvasmány megismerése előtt a tanár alapos történelmi tájékoztatással szolgál, mely mintegy a szöveg megértéséhez vezet. A magyarázat célja az, hogy a tanuló mohó érdeklődéssel kapjon a történet kiegészítése után és belső kíváncsiságtól ösztönözve kutassa, találgassa az értelmet.

Számtalan latin órát hallgattam végig, amelyeken a diákok vállalva igyekeztek egy-egy klasszikus szöveg értelmét visszaadni. Láttam, hogy egyedül azt számították előnynek, ha valaki a másiknál nagyobb szókinccsel rendelkezett. Meglepett az érdeklődés és az a fesztelen szabadság, ahogyan az egyes mondatokat kezelték. Nyelvtanon nevelt füleimet eleinte bántotta a formák ignorálása, de jól esett látni azt a lelkesedést, amelyet a fordítás okozott. Az olvasási hibák javításában is igen elnézők, nehogy a tanuló elkedvetlenedjék és ismét csak kiejtésbeli problémát lásson a klasszikus nyelv tanulmányozásában.

Ezekben az osztályokban igen nagy kíváncsisággal olvasnak a latint s nem mint grammatikai formák mögé rejtett és ezeknek alávett ellenséges fejtörőt tekintik, hanem megértésre kínálkozó, szinte ismerős, de azért mégsem ismert szövegnek. A második évben a nyelvtant deduktív módszerrel vezetik be s az év végén csupán az öt deklinációt, a négy teljes konjugációt és a legfontosabb prepozíciókat foglalják formába. Az angoltól latinra való fordítás igen kevés. A hiányzó nyelvtani alap természetesen itt nyilvánul meg. A direkt módszer azonban a latin nyelvnek ezt a részét nem tartja fontosnak, mert célja a klasszikus nyelvnek olvasása, nem tudása.

A *Cretin High School* elsőéves növendékeinek két mondatot írtam fel a táblára. „*Duos filios agricola habebat, Marcum et Sextum.*” Cédulákat osztottam ki közöttük, amelyeken 25 tanuló közül 19 a helyes fordítást adta vissza. A másik mondatot angoltól latinra kellett fordítaniok. „*Szeretek a nagy és szép városban lakni.*” Mindössze hat szabatos feleletet kaptam, a legtöbb csak a szavaknak egymás mellé való helyezése, találgatás és próbálgatás volt.

A latin nyelv tanítása a *St. Catherine College* gyakorló-leányközépiskolájában is az új módszer szerint történik. Sister Mona, aki a Columbia University-n szerezte doktorátusát és a latin nyelvet szinte folyékonyan beszéli, valóban érdekes mun-

kát végez a növendékekkel. Bár maga a legszigorúbb grammatikai alapokon nevelkedett és tudása a legkritikusabb európai lateinert is kielégitene, testestül-lelkestül az új módszer híve.

Mikor először látogattam osztályt, éppen az Aeneis második énekét magyarázta. „Mindnyájan elhallgattak és minden szem Aeneason függött“... Élénk színekkel írta le a gyülekezetet és kérdéseket intézett a leányokhoz, kiki hogyan képzei el a helyzetét. Vajjon hol ült Aeneas és milyen volt a királyné? Este volt-e vagy fényes nappal? A leányok különböző feleletet adtak és igyekeztek belehatolni a vergiliusi légkörbe. Majd a faló megépítését, a katonák elhelyezését, Capys és Laokoon jóslatát elmesélve, az érdeklődés egyre jobban a tartalom felé terelődött. Vajjon mit érzett és mit mondhatott Apolló papja a trójaiaknak, midőn felmerült benne a csel gyanúja? Megsejtette-e, hogy a lóban emberek vannak? És így tovább. Az elbeszélés egyre hézagossabbá vált, ügyes utalásokból összetéve, a fantáziának biztos utat nyitva s a szöveg olvasásának kívánságát a legmagasabbra fokozva. Negyedórai magyarázat után volt csak szabad kinyitni a könyvet, amikor megkezdődött az olvasás és a gondolatok, a tartalom kihámozása. Elég gyorsan és ügyesen fordítottak, a teljesen új szavakat a tábláról leolvasva s a már előfordult kifejezéseket élénken kutatva emlékezetükben. A tizenhét tanuló egyszerre és egyforma igyekezettel dolgozott, az utolsó tíz percben pedig egyik leány ismét elbeszélte az olvasottak tartalmát a szövegből merített új részletekkel kibővítve, amelyek az óra elején még mint megoldatlan kérdések állottak előttük.

Semmi sem jellemzőbb eme nyelvtanítási módszerre, mint a tudás megvizsgálására használt latin tesztek. Ezek az állam által kibocsátott nyomtatott vizsgalapok, amelyek körülbelül háromhetenként alkalmazandók s az előmenetel megállapítására szolgálnak. Kétféle latin teszt van: az egyik a szóismeret megvizsgálására, a másik a szöveg megértésének bizonyonyítására szolgál.

A michigani egyetem kiadásában készült, rendkívül kedvelt *White Latin Test B* formája az elsőévesek két hónapi latin tanulásának eredményére kíváncsi és száz latin szót tartalmaz. Minden szó mellé négyféle értelem van írva angol nyelven, melyek közül a tanulóknak a helyes fordítást alá kell húzni. Hogy a rokonhangzású szavakat feltüntessen, néhány eredeti példát közlök: *libido* (1) liberty, (2) library, (3) lust, (4) sandal; *immanis* (1) monstrous, (2) unmanly, (3) crazy, (4) unmindful; *munus* (1) money, (2) gift, (3) less, (4) wall stb.

A *White Latin Test* nyelvtani vizsgálatot is tartalmaz. Ez világosan rámutat arra a bánásmódra, amelyben ez a módszer a nyelvtant részesíti. Feladata különböző latin mondatok szabatos értelmezése és fordítása. Egy-egy latin mondat alatt négy-ötféle angol fordítás van csekély vagy szembeötlő hibákkal. A mondatok közül azonban egy szabatos. Pl.: *Puer bonus est.* (1) Ő rossz fiú. (2) A fiú jó. (3) A fiúnál csont van. (4) A fiú csontot

rág (eszik). (5) Jó fiam van. A tanulónak csupán a helyes mondat számát kell megjelölni.

Ennél azonban sokkal érdekesebb a szöveg megértését vizsgáló *Comprehension Test*. Ez kitűnően illusztrálja a latin tanítás irányát. Az Iowa University kiadásában megjelent *Ullmann Kirby* tesztet véve alapul, azt látjuk, hogy a szöveg eredeti klasszikus művekből van kiválasztva. Az *A* és *B* forma pl. Ciceróból és Liviusból választja ki tárgyát. Más formák sokszor keverve hoznak részleteket. Híres sorokat Vergiliustól, Ovidiustól, Horatiustól stb. Egy-egy darab szöveg alatt a tartalomra vonatkozó kérdések sora áll, amelyre a tanulónak angol nyelven kell megfelelnie. Pl. Tum Varro omni interclusus itinere Caesarem certiorum facit paratum se esse legionem tradere. Ille ad eum Sextum mittit atque huic tradi iubet. Tradita legioe Varro ad Caesarem venit. — Mire volt hajlandó Varro? Kinek adta át seregét? Mit csinált azután? Ezekre a kérdésekre megfelelően a tanuló megmutatja, vajjon helyesen értelmezte-e a szöveget és megértette-e a mondatokban kifejezett gondolatot.

Ezzel az új módszerrel igyekeznek a latin nyelv körüli hármas² problémát megoldani, bár egyelőre az új módszer maga a legnagyobb probléma.

Mindkét elvnek nagyszámú képviselője van. *Gray*, *Game J. B.*, *Hecker* és *Carr*¹ az új módszernek leglelkesebb hívei. Ezekkel szemben a híres *Thorndike*,² valamint *Broyles* és *Woodyard* a régi tanításmód mellett érvelnek. Kérdés, hogy az új módszer a kitűzött célok eléréséhez fog-e vezetni. Thorndike igyekszik kimutatni, hogy az új módszer szerint a latin nyelv logikus gondolkodásra nevelő értéke nem érvényesül. Nem esik-e a módszernek áldozatul a latin nyelv maga, mely a diákság kezében elveszíti valódi jellegét és szintelen, homályos nyelvvé fajul, amelyben a nyelvtan logikájának ereje elmosódik és mellékessé válik? Felmerült a kérdés a kétféle módszer egyesítésére vonatkozólag, amely szerint a mondatban kifejezett gondolat megértésére vetnék a fősúlyt, de a nyelvtani szabályokat is szem előtt tartanak. A statisztika azt mutatja, hogy az olvasás útján tanult középiskolások közül többen folytatják a latin nyelvet a collegeben és egyetemen, de viszont a specializálás megkezdésekor a régi módszer alapján előkészített diákok szabatos tudása értékesebb, alaposabb és a célnak megfelelőbb. Másfelől pedig a latin nyelv iránti érdeklődés kihalása fenyeget, s ez mutatja meg leginkább a probléma Janus-arcát. Valószínű tehát, hogy a középiskolákban az új módszer bevezetése válik szükségessé, a szigorú, nyelvtani alapon való tudásra pedig az egyetem és a college fog igényt tartani.

Martos Nóra.

¹ *Gray*: The Teaching of Latin. D. Appleton & Comp. Newyork, 1929. — *Game J. B.*: Teaching High School Latin University of Chicago Press, 1925. — *Hecker E. A.*: Latin in Secondary Schools. Boston, 1909. — *Carr W. L.*: The Teaching of Latin in the Classroom Teacher. Chicago Press, 1925. ² *Thorndike*: Mental Discipline in High School Studies. Journal of Ed. Psychology, 1926. — *Broyles* & *Woodyard*: A Second Study of Mental Discipline. Journal of Ed. Psychology, 1927.